

ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԵՐՈՆԻԿ

ՀԱՅՈՑ ԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայոց բնակչության» վերնագրին ներգրծած ժողովուրդը 24 հոկտ. 1918 թ. համարին մէջ կը հրատարակէ յօդուած մը որ մինչև վերջին առաջին ատուածը պատահած դէպքերը նկարագրելու վերջ կը շարունակէ սապէս.

«Աւագ, ամենին ողբերգական պարագան ատկէ ետքը պիտի պատահէր. Յուլիս 2ին, Ռուսները, տեսնելով թուրքերու յաղթանակը հրահրեցին, կ'որոշէին վանը պարպել և կը հրամայէին քաղաքին ու գիւղին ամբողջ բնակչութեան որ իրենց առջեւ ինկած դիմեն կողմասի սահմանադուրէրը. Այս արտադրութիւն անկէ կը հաշուէ 250,000 հոգի, այս կին և տղայ, թողուցին իրենց տունները, մեծ մասը հեղինակ, շատերը ճամբան կը մտնէին, անոնց դիմելներով դեռերը կը լեցուէին ու ճամբաները կը խցուէին. տղաքը կը դատուէին իրենց ծնողքէն, ալ չէին գտնէր զանոնք, կը պատկէին ու կը մեռնէին. Պէրսի-Քալէի մէջ այս տեսանքին թափուր Բերտերուն կողմէ յարձակում մը կը կրէր. մարդասիրտին մէջ ընկարը, բաղկացած 20,000 հոգիէ, զուլէն անշատեցաւ. և յայտնի չէ թէ ինչ կըլաւ.

«Մեծամասնութիւնը Բերտերի մէջ սահմանադուրէր անցաւ. Շատերը հոն կընցան ու ժամապառ. ուրիշներ ճամբանին շարունակեցին մինչև էջմիածին, հայկական ընդէ. կաթողիկոսութեան կեդրոնը և մինչև Երևան. Հայկական կողմէ կասի հայ ժողովուրդին և թիֆլիսի ու շրջանի հայ քոմիտէներուն անձնակազմին թեանը, կարելի չէր այսքան մեծ զանազաններու օգնութեան հասնիլ. Ժանտատուող, փորձաքննութեան և ուսման պատուութիւնը ամէն օր հարկերու զեք ճանապարհը կը մտնէին. Հայ չիկար, տաք կերակուր չիկար. Հիւանդանոցները լեցուած էին. Կաթողիկոսարանին բակերը, պարտէզները, փողոցները խռնողուած էին հիւանդներով և մեռնողներով.

«Յուլիս 9ին Ռուսները կը վերադարձնէին վանը. զոր 7 օր միայն լքած էին. Չայն գտան մեծ մասամբ հրոյ ճարակ եղած: Բոլոր ջրանցքները լի էին դիմակներով և շարքերով որոնք չէին կրցած փախչիլ. Թուրքները կը նահանջէին. Այդ մէջ ջանի շարժումն միջոցին Ռուսները կողմասին ետ կանչեցին փախստականներու մէջ մարդ, հունձքը զաղելու համար մարդիկ պէտք էին, ապա թէ ոչ իսկ կ'սպանար. Տակաւ առ տակաւ, կինը ու աղջկանը եկան վերանստատուութիւն իրենց գիւղերուն աւերակներուն մէջ. Բայց վերստին, քանի մը շարք վերջը, Ռուս բանակը կ'որոշէր պարպել ճարպը և այն 25-30,000. Հայերը ուրեք վերադարձին էին, կը բնակարարուէին նոր զաղթի մը նոր և անաւոր ատաղանքներով.

Չկայ ուրեմն թրքական հողին վրայ տեղ մը ուր Հայերը ինչպէս ըլլան իրենց պաշտպաններուն զբաղմունքները իրենց հաշմանդներուն զբաղմունքներն պակաս աշխատանք չեղաւ. իրենց Բայց գէթ կարելի է օգնութեան հասնիլ կողմէ կասի այս 400,000 փախստականներուն թիֆլիսի, Երևանի, էջմիածնի մէջ կազմուած հայ յանձնախումբերը կը բաղկացաւ անոնց իրենց ճիգով, բայց այսքան հսկայական խնդրանքները չի մայ միջոցները կը պակսէին իրենց...»

Հ. Կ. Տէր Սահակեան. — «Մշակ» 7 հոկտ. թիւին մէջ կը կարգանք հետեւեալը. «Վերջերս Մոսկի մէջ տպուեց որ Տրապիզոնում պատմիչ և կոտորածի ժամանակ Միխիթարեան ուխտի միջոցով հայր Ակիմեանը, Մի քանի ալ թերթեր տպելով այդ լուրը տակըրել են կենսապահական տեղեկութիւններով մեզ հաղորդած են ստոյգ աղբիւրից, որ ըստ պատմիչի եղել է ոչ թէ հայ բանասէր Ակիմեանը, «Հանգէս Ամսօրեայի» խմբագրերը, այլ հայր Կարապետ Տէր Սահակեանը, որին թուրքերը սպանել են տանջանքով, որովհետեւ չէ կամեցել յանձնել նրանց զարդի աշակերտներին իսկ

զարդի տեսուչ Հ. Ստեփան Սարգսնը և Հ. Թովմաս Օտապաշեանը ժողովրդի հետ ըլիլ տարել են Միջագետքը.

Հ. Կ. Տէր Սահակեան վերստին կ'երիտասարդ Միխիթարեանց է՛ն խոստովանէր դէմքերէն էր, օտուած ճամբարտ բանաստեղծի ուժեղ տաղանդով մը. իր մանր եթէ ստոյգ է՛ հայ մտաւորականութեան համար նոր մեծ կորուստ մըն է.

Հ. Կ. ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ՆՈՒՆ

Հայունայն Կարմիր Խաչը (Աղեքսանդրի) Հոկտ. 26ին մինչև Նոյ. 6 հետեւեալ առաքումներն ըրաւ Բոր-Սախտի 516 վերմակ, 516 սաւան (հոս պատրաստուած), 88 վերմակի երես, 102 բարձ, 22 պաթաթիկ, 13 օխա բուրդ, 60 ծրար կտուրեղէն (մեր Չակազիկ պատրաստել տալով Բոր-Սախտի զրկած 500 վերմակներուն սաւանի զործածութեան համար) և 1 անկողին. Նոյնպէս 5 սնուցի մեծ ծառանկ գլխաւորէն, խորանոցի աւարկաներ և դրնակներ պիտոյնքներ.

Կարմիր Խաչը եր պատրաստուել տրւած ճերմակեղէններէն մինչև ցարդ զրկած է 1843 կտոր, ամբողջովին կարուած Աղեքսանդրի: Բարեւել: և աղջիկ տիկիններէն և օրիորդներէն որոնց հրապարակաւ կը յայտնենք մեր խորին շնորհակալութեանը.

Շնորհակալութեամբ ստացած ենք հետեւեալ նուէրները.

Տիար Լեւոն Փիլիպոսեան 200 տուրի սիկատի, Օր. ք. Ռէն և Վալանթին Փիլիպոսեան 30 կտոր թղթա գլխաւոր, Մուսնաւուհի Բարեւելաց ընկերութիւնէն Տիկ. Նազլը Շամիլեանի ձեռամբ 51 կտոր ներքնազգեստ, Մեղանուր վաճառատունէն 4 ծրար քաթոն, Տիկ. Մանուկաւարեանէ 3 զոյգ գլուխք, 1 տուրի թէյ, 1 գ. պէպէի կօշիկ, Աղեքսանդրի թաւովէն ընկերութիւնէն 1863 զրդ, ձեռամբ Տ. Մ. Ճանիկեանի, Ռամէի թաւովէն ընկերութիւնէն ձեռամբ Տ. Լ. Շիմանեանի 1177 զրդ, Գոնի Մը Զոհէպէ 150 զրդ, Տ. Հայկ Քիւրքեանէ փոխան ծաղկապակի, Տիկ. Մուսն Կարապետեանի մանուան աթիւ 50 զրդ.

Վ. Ասեմազյանի 2. Ա. Թիֆլիսցի Ասեմազյան Գ. ԿԱՍՏԱՆԿԱՆԸ

Պ. Վանագն Ագաւորեան «Յուսանք» մէջ պատասխանելով դիտողութեանս կ'ըսէ. «Յամար դատեցի որ մի յետաճել անոնց (վերմակներու) առաքումը հասկնալու համար թէ պէտք էր անմիջապէս զրկել: Յետաճած ըլլալը ճիշդ է ուրեմն. իսկ թէ օր մը միայն յետաճել յարմար դատած է, տարիկ ճիշդ չէ՝ որովհետեւ իր սպասած պատասխանը կրնար տասը օր կամ տասը ամիս, միւս չի Տարանգիլ բացուիլ — ինչպէս մասնուած է եղեր — յետաճել անոնց առաքումը. և կը պնդեմ թէ ոչ Գաղ. Ժողովը խմբովին և ոչ Գ. Աղեքսանդրեան անանքին, իրաւունք ունէին այսպիսի յետաճում մը կարգադրելու 500 վերմակներու մասին՝ որոնք չէին տրուած էին Բոր-Սախտի համար, իրենցմէ անկան, իր միջոցներովը դործող Հայունայն Կարմիր-Խաչին կողմէ, և փնտռած են Կիւրքի իրենց՝ Գաղ. Ժողովին ալ գիտակցութեամբն ու հաւանութեամբը: Կարմիր-խաչը իրենց խաղաղիկն էր որ ուզածուն պէս պիտի վարուէին հետը... Երբեք կը յայտնեմ Պ. Աղեքսանդրեանին (որ դիմէ արդէն) թէ իրենց տուած հետաճելուն վրայ չէր որ ստացուեցաւ Գալիկէին պատասխանը՝ այլ ուրիշ մը հասկէ ըրած հետաճումներովը.

Իսկ իր կնքապահի պաշտօնը անշուշտ դիտարկուած էր որովհետեւ Կարմիր-խաչը ընտրած չէ ինքն և կ'ընքը ի ձեռին ունեւոր իրեն ու է իրաւունք չի տար Կարմիր-խաչի գործերուն խառնուելու...»

Եթէ այս մէկ բացատրութիւնէն ետքը Պ. Աղեքսանդրեան հանձն ինքի յիշեցնել «Գալ. տարուած միջոցներ չառ մը ուրիշ բացատրութիւններ», մի առ մի ամենուն ալ պատասխանը կ'ուսնայ, թող վստահ ըլլայ...

Գանիքի ցերեկոյրը. — Համադործակցող կուսակցութեանց կողմէ ի նպատակ

«Հայ կամաւորական գործին» սարքուած ցերեկոյրը տեղի պիտի ունենար Նոյ. 14ի կիրակի օր, Թատրոն վերջին մէջ, ուր որոշուած ժամունք, եկած լեցուած էր Գալիկէի և շրջակայ արտաքիններու հայ ժողովուրդը.

Սակայն օտարականութեան կողմէ յայտարարել երկրորդ անգամ ճնշութիւնէն անցնել որոշուած ըլլալուն, ժամը չորս ուկտին բեմին վրայ երեւցաւ Տիար Լեւոն Միխիթարեան, յանկապէս հրահրուած Աղեքսանդրեան, և խօսեցաւ սապէս. «Շնորհակալութեան կը յայտնեմ ձեզի, ձեր ներկայութեամբ պատուելուդ հա-

մար սոյն ցերեկոյրը, սակայն ցաւ ի սիրտ կուգամ ձեզ յայտնել թէ օտարականութեան կարգադրութեամբ հանդէսը յետաճուած է. այսօր կերակի ըլլալուն և կատարարուածն ալ փակ ըլլալուն պատճառով մեր կատարած դիմումները մնացած են ապարդիւն: Յայտարարեմ օտարականութեան կողմէ ճնշութիւնէն անցնել վերջ կարգ. Մասնախումբը պիտի յայտնէ ճիշդ օրը և ժամը հանդէսին: Վարագործ իշխելով՝ ներկաները ցաւով մեկնեցան թատրոնէն. Յուսով ենք թէ յառաջիկայ կիրակի ժողովուրդը նոյնքան ստուար թիւով պիտի գայ. Խ.Ա.

ՀԵՌԱԳՐԱԼՈՒՐՆԵՐ

Սերպիական անկառնէ

Սեւանիկ, 12. — Զորեքաբթի երեկոյն Երեկոյնէն ի վեր Պրահայից և Պուլկարները Կրասնոյ թիւերէն միջև երկուր տարածութեան մը վրայ կ'ուսնէին: Պուլկարները 5 ժամուս զինուորով մը պահանջեցին իրենց մեծահասակ թաղելու և վերադարձնելը վերցնելու համար, 2 ժամ միայն միջոց տրուեցաւ:

Աթէնք, 12. — Սերպիական հակառակ հանդիպումները տարած են, բայց կ'իմացուի թէ Գերմանացի Բարիկէյ-Բարիկէյ մէջ Քաթարովս Գիւն ամբողջական գրաւուած սկսել է Միթրովի-Ճայէն հասնող կարեւոր սերպ ուժեր Բալանիէի կիրճը հասնելով երկաթուղոյ կայարանը գրաւած են որու դէմ Պուլկարները յառաջացած էին իրենց նախնի Իսկիւր երթալու համար: Գործողութեանները հիւսիս-արեւմտ ճակատին վերայ կը տարածուին և հիմա այնպէս կը թուի թէ կացութեան բանալին հոն պիտի ըլլայ, քանի որ Գիւնի-Վոյի հիւսիսակողմէն Մանասթըրը գացող սերպ զորքերը անկէ պիտի անցնին, Կառավարութեանը այժմ Գիւնի-Վոյի մէջ կը գտնուի:

Լոնտոն, 11. — Գերմանացի Սերպերը մէջ մեծ զոտարարութեանց կը հանդիպին, հեղեղանման անձրեւներ երկիրը նախախտաւ վերածած ըլլալուն համար:

Բարիկ, 12. — Արեւելեան թատերաբեմին վրայ մեր բանակը նոյս. 6ին մինչև 10 բաղնաթիւ. խուզարկութեաններ կատարեց անոնց ու է կարեւոր մասնակիւն մը կատարելու: Պուլկարները նոյս. 10ին ըստ կերպով ամբողջեցին Գիւնի-Վոյի կայարանը. Սերպայի ձախ եղբերակ վրայ գրաւեցին Գիւնի-Վոյի և Միթրովի գիւղերը. 11 թուականաւ Վալուտովոյի և Իսպրավովոյ ուղղութեան վրայ յիշատակելիք ու է կարեւոր բան չկայ:

Լոնտոն, 13. — Բրիտանացի և Ֆրանսիացի սպաներ Ալբերկանի մէջ Սանթի-Բառանթայի նաւահանգիստին Տէլ-Վինո-Լէսթովից և Բորիս-Մանասթըր տանող ճամբան ճնշութիւնէ անցնելով զինուորի և ուսանողներին փոխարդուութեանց յարմար գտան զայն:

Լոնտոն, 12. — Պուլկարները հետադիմ Երեւանէն և Ռուսմանիոյ դիրքը օպիպէս կը մեկնէ թէ երկու աղբիւրը զիրար մեծ ուշադրութեամբ կը դիմեն և անոնցմէ ոչ մէկը կը փախալէ Կիւրոսական Պետութեանց հանդէպ զրդուութեան մը նախաձեռնարկը ըլլալ: Երկու զին ալ կը մտածեն թէ Ռուսիա պէտք է արագաճառ 200,000 հոգով մասնակցի Անկլո-Ֆրանս. ուժերուն, Սի. Ժովու. Նաւահանգիստի ճամբով կամ Պիսարապիտ սահմանադրութիւն իրենի ճամբով: Այս պիտի միջոցով մը նախախնայարարութեան և Յուսանքի Գալիկէիցներուն պիտի յարին:

Լոնտոն, 13. — Պուլկարները հետադիմ Երեւանէն և Ռուսմանիոյ դիրքը օպիպէս կը մեկնէ թէ երկու աղբիւրը զիրար մեծ ուշադրութեամբ կը դիմեն և անոնցմէ ոչ մէկը կը փախալէ Կիւրոսական Պետութեանց հանդէպ զրդուութեան մը նախաձեռնարկը ըլլալ: Երկու զին ալ կը մտածեն թէ Ռուսիա պէտք է արագաճառ 200,000 հոգով մասնակցի Անկլո-Ֆրանս. ուժերուն, Սի. Ժովու. Նաւահանգիստի ճամբով կամ Պիսարապիտ սահմանադրութիւն իրենի ճամբով: Այս պիտի միջոցով մը նախախնայարարութեան և Յուսանքի Գալիկէիցներուն պիտի յարին:

Լոնտոն, 12. — «Թայմ» Պուլկարներէն կ'իմանայ թէ Դանուբի ուսանական եղբերակ վրայ գտնուող Ռուս. Դանուբի ճամբով կամ Պիսարապիտ սահմանադրութիւն իրենի ճամբով: Այս պիտի միջոցով մը նախախնայարարութեան և Յուսանքի Գալիկէիցներուն պիտի յարին:

Լոնտոն, 12. — «Թայմ» Պուլկարներէն կ'իմանայ թէ Դանուբի ուսանական եղբերակ վրայ գտնուող Ռուս. Դանուբի ճամբով կամ Պիսարապիտ սահմանադրութիւն իրենի ճամբով: Այս պիտի միջոցով մը նախախնայարարութեան և Յուսանքի Գալիկէիցներուն պիտի յարին:

Լոնտոն, 12. — «Թայմ» Պուլկարներէն կ'իմանայ թէ Դանուբի ուսանական եղբերակ վրայ գտնուող Ռուս. Դանուբի ճամբով կամ Պիսարապիտ սահմանադրութիւն իրենի ճամբով: Այս պիտի միջոցով մը նախախնայարարութեան և Յուսանքի Գալիկէիցներուն պիտի յարին:

ցած ուսանական նաւերը զինաթափ ընելով վար դիմելու համար:

Լոնտոն, 10. — Յոյն և Պուլկար կառավարութիւնները համաձայնութեան մը գոյացուցին՝ պուլկար և յոյն սահմանադրութիւններուն միջև չէզոք գոտի մը հաստատման մասին:

Աթէնք, 14. — Անպաշտան նախարար Պ. Տընի Բոլէն, հանրաժանութիւնէ չէ շատեցրել, վարդ հոս հակապատեւ:

Բարիկ, 13. — Պ. Տընի Բոլէնի Յուսանքի մէջ կատարելիք մասնաւոր պաշտօնը կարեւոր կը նկատուի, որովհետեւ Պ. Տընի Բոլէն չէլէն պետական մարդոց մտերիմ բարեկամն է:

ՅՈՒՈՒՆ ՎՐԱՅ

Լոնտոն, 11. — Պատերազմ. նախապետութիւնը կ'իմացնէ թէ Աղեքսանդրիայէն մեկնող «Սաւաթլէն» փոխադրանաւ Սեպ. 2ին Եգէական ծովուն մէջ թորփիլանարուեցաւ, բայց յաջողեցաւ նոյն օրն իսկ Մուսարուն հասնիլ: Կորուստներն են 9 մեռակ, 2 կորսուած և 22 բացակայ՝ որոնք խեղդուած կը համարուին:

Բարիկ, 10. — Պրահայ. «Ուլեթ» շոգանաւ, նախկին «Տալիս»-ը, իտալական «Էլիզա Պրահայեան» անուն շոգանաւին նաւաղները աղտոնել վերջ թորփիլահարուեցաւ: Բոլոր ճամբորդները և երկու շոգանաւներուն նաւաղները ցտմար հանուեցան:

Բարիկ, 12. — (Պաշտ.) Պրահայ. պղծիկ շոգանաւ մը որ միմիայն զինեալ 10 նաւաղներ կը պարուենակէր, ծովուն բացը ռազմականից և զէնք փոխադրող թշուարի ստացատանաւ մը հանդիպեցաւ: Որ պատկազմուած էր 40 թուրքերէ որոնց 11ը սպայ: Պրահայի 10 նաւաղները առաքատանաւ մտնելով զգրաւեցին զայն մէջը գտնուողները և նիւթեղէններն ալ միմիայն:

Լոնտոն, 11. — Երբեքաբթի հրդեհ մը ծագեցաւ Թրանսիլանի (Եր. Ժովու. Նաւահանգիստի) ճամբով: Գալիկէիցները զործարանի մը մէջ ուր Դանուբիցները հաշիւայն երկաթեայ ցանցեր կը պատրաստուէին: Վնասը մէկ միլիոն տուրք կը հասնուի:

Լոնտոն, 12. — Անգլ. «Գարիս» ինչպէս նաև «Բալիֆորմ» և «Մուրի» շոգանաւները ընկղմուեցան:

Լոնտոն, 11. — Կըսուի. թէ զերմանական «Պրահայեան» յանձնարարութեան յանձնարարութեան ժամանակ Պալիկէի մէջ սկսած մը կամ թորփիլէ մը զարդուելով ընկղմուած է:

Լոնտոն, 13. — «Տէլի» հեղքերէն կ'իմացնէ թէ յառաջիկայ յաւանքին 14 ատ զերարեթնութեան բերանական նաւատորմին վրայ պիտի տեղադրուին:

Լոնտոն, 13. — Պալիկէի մը, որ առաւել մը կողմէ յառաջ եկած ըլլալ կը կարծուի, քանզի Բորի-Վոյի թիւերը նոս-Ալթէս գացող իտալական «Լիվիթ» թարիւղարար շոգանաւը:

ՄԱՐՄԱՐԱՅԻ ՄԵՋ

Լոնտոն, 13. — Մովակալութիւնը կ'իմացնէ թէ «E-12» ընդծովեան Մարմարայի մէջ ընկղմած ըլլալու մասին հիտալի յայտնուի: Թշնամոյն անթիլ հետադրով մէկ լուրը կ'ըսէ թէ երեւ ըսպայ և 6 հոգի զիրի բնուած են:

Արեւելեան անկառնէ, 13. — (Պաշտ.) Շիւաքի շրջանին մէջ 11 օր տեւող կռիւ մը վերջ ուրեք մեր զինուորները մինչև

կէս մէջը մինչև ճակատաւոր մէջ մտած էին, զրաւեցին քէմիսը և Անթիլի, Իքսքիլի շրջանին մէջ զերման 10 յարձակումներ ետ մղեցին:

Հայկական անկառնէ

Բեթրոկրատ, 4. — Կովկասի փոխարքայութեան «Կովկաս» պաշտօն. օտար անցեալ տարուան ընթացքին թրքական հակառակ վրայ կատարուած զործողութեանց ամփոփումը կատարելով կ'ըսէ թէ այս 12 ամիսներու ընթացքին զինուոր միջոցին թշնամին ոչ մէկ յաջողութիւն ունեցաւ, մինչդեռ Ռուսները իրենց Կովկասի ճաշարի բանակին ճիւղերուն շնորհիւ հիմա թրքական Հայաստանին ամենամեծ մասին կը տիրեն: Թրքական բանակը, կիսով փակցած Սաւաթլէն մէջ, մինչև հիմա չէ կրցած ոտքի կանգնիլ: Դիմակներէն մէկ թուրքերու զործողութեանց նախաձեռնութեանը բեկանելէ վերջ մեծ աղբիւ կերպով կը պահեցը զայն և հակառակ Օսմանցի թրքական օդաւորութեան անհնար թուր նոր ձեռնարկները կ'արգելուին:

ՎԵՐՁԻՆ ԺԱՄ

Սերպիական անկառնէ

Հոռ, 14. — Հաւաստի աղբիւրի ստացուած տեղեկութիւններ ցոյց կուտան թէ վախճանի գրաւման կամ սպառնալիքի տակ ըլլալու լուրերը բացարձակապէս սխալ են: Սերպ կառավարութիւնը Միթրովիայի մէջ կը հաստատուի: Սերպ զինուորները կատարեալ կանոնադրութեամբ կը նախաձեռնեն, առանց վնասուածի եւ առանց ուրիշ իրադէպի: Պուլկարական աղբիւր հակառակ յայտնող լուրերը անհիմն են. Հ. Բարիկ, 14. — Չեկոյց մը կ'իմացնէ թէ Պուլկարները հիմա քաղաքի օր յարակիւ գործեցին Բիւսիկի եւ Սիւրօյ գիւղերուն վրայ, որով յարեալքի օր գրաւած էին: Անոնք յարակիւները եւ միջոցին, ինչոյ հակադրանքով գրաւեցին Սիւրօյ գիւղը: Նոյնպէս գրաւեցին Վալուտովոյի հիւսիսային բարձունքը: Պուլկարական անհնար հետ:

Արեւելեան անկառնէ

Բեթրոկրատ,

